

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

02.03.2023. Nr. 1-8/9

Latvijas Republikas Saeima
saeima@saeima.lv

*Par priekšlikumiem grozījumiem likumprojektā Nr. 67/Lp14
un likumprojektā Nr. 73/Lp14 pirms trešā lasījuma*

Saeimas izskatīšanā ir likumprojekts Nr. 67/Lp14 „Valsts aizsardzības dienesta likums” (turpmāk arī – likumprojekts), kurā ietverts valsts aizsardzības dienesta tiesiskais regulējums, kā arī vairāki citi, ar šo likumprojektu saistīti likumu grozījumu projekti. Saeima 2023. gada 16. februāra sēdē pieņēma likumprojektu un to „pavadošos” likumu grozījumu projektus otrajā lasījumā. Saeima nolēma, ka priekšlikumi grozījumiem likumprojektā un to „pavadošajos” likumu grozījumu projektos pirms trešā lasījuma ir iesniedzami līdz 2023. gada 2. martam.

Tiesībsargs jau iepriekš iesaistījās šajā likumdošanas procesā, pirms likumprojekta pirmā lasījuma vērsot atbildīgās komisijas – Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas (turpmāk – Komisija) uzmanību uz būtiskākajām likumprojekta nepilnībām, kā arī brīdinot par sasteigta likumdošanas procesa radīto cilvēktiesību pārkāpumu risku (tiesībsarga 2022. gada 13. oktobra vēstule Nr. 1-8/25). Vēlāk tiesībsargs arī iesniedza Komisijai priekšlikumus grozījumiem likumprojektā pirms otrā lasījuma (tiesībsarga 2023. gada 10. janvāra vēstule Nr. 1-8/2) un pēc Komisijas aicinājuma pilnvaroja Tiesībsarga biroja darbiniekus pārstāvēt tiesībsargu Komisijas 2023. gada 24. un 25. janvāra un 1., 7. un 8. februāra sēdēs.

Kā jau norādīts tiesībsarga 2022. gada 13. oktobra vēstulē Nr. 1-8/25, tiesībsargam nav šaubu par to, ka pastāvošajos ģeopolitiskajos apstākļos valsts aizsardzības dienests ir nozīmīgs instruments valsts drošības stiprināšanai. Tomēr demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevējam citstarp ir jāievēro cilvēktiesības, kā arī labas likumdošanas princips. Šis likumdevēja pienākums pastāv neatkarīgi no tā, kādi ir ģeopolitiskie apstākļi.

Valsts aizsardzības dienesta tiesiskā regulējuma izstrādi raksturoja steiga, kuras dēļ Saeimai iesniegtā likumprojekta kvalitāte bija zema. Likumprojekta zemo kvalitāti ilustrē citstarp tas, ka aizsardzības ministre kā savus priekšlikumus grozījumiem likumprojektā pirms otrā lasījuma pēc būtības iesniedza pārstrādātu likumprojekta tekstu. Komisijas sēdēs tika konstatēts, ka arī šajā pārstrādātajā likumprojekta tekstā nav atrisināti vairāki konceptuāli jautājumi, daudzas normas ir neskaidras vai nepilnīgas un Aizsardzības ministrijas pārstāvju skaidrojumi par atsevišķu normu saturu nesaskan ar normu tekstu. Daudzu likumprojekta nepilnību novēršana tika atlikta, Aizsardzības ministrijas pārstāvjiem apņēmoties izstrādāt atbilstošus priekšlikumus par grozījumiem likumprojektā

pirms trešā lasījuma, bet atsevišķi konceptuāli jautājumi palika neizdiskutēti un neatrisināti. Šie apstākļi rada bažas par likumprojektā ietvertā tiesiskā regulējuma kvalitāti un cilvēktiesību pārkāpumu risku pēc valsts aizsardzības dienesta ieviešanas.

Satraucošs ir arī Komisijas lēmums aicināt Aizsardzības ministriju iesniegt valsts aizsardzības civilā dienesta tiesisko regulējumu kā priekšlikumu grozījumiem likumprojektā pirms trešā lasījuma. Šis lēmums praktiski nozīmē to, ka valsts aizsardzības civilā dienesta tiesisko regulējumu, kas ieviešs likumprojektā pavisam jaunus un līdz šim neapspriestus konceptus, plānots izvērtēt un pieņemt tikai vienā lasījumā. Šo satraukumu pastiprina fakts, ka Aizsardzības ministrija tikai 2023. gada 6. februārī nosūtīja valsts institūcijām saskaņošanai informatīvo ziņojumu „Par valsts aizsardzības civilā dienesta ieviešanu”, kurā vien vispārīgi aprakstīts ministrijas redzējums par to, kurās valsts institūcijās varētu tikt nodarbinātas valsts aizsardzības civilo dienestu pildošās personas,¹ un kurā nav atrisināti vairāki ar valsts aizsardzības civilo dienestu saistīti konceptuāli jautājumi.²

Ievērojot minēto, tiesībsargs vispirms aicina Komisiju un likumdevēju pievērst pienācīgu uzmanību likumdošanas procesa un likumprojektā ietvertā tiesiskā regulējuma kvalitātei un neupurēt to ātrākas tiesiskā regulējuma pieņemšanas labā.

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 11. panta 1., 2., 3. un 4. punktu tiesībsargs veicina privātpersonas cilvēktiesību aizsardzību un sekmē vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu un jebkāda veida diskriminācijas novēršanu, izvērtē un veicina labas pārvaldības principa ievērošanu valsts pārvaldē, kā arī jautājumus, kas saistīti ar cilvēktiesību un labas pārvaldības principa ievērošanu, atklāj trūkumus tiesību aktos un to piemērošanā un veicina šo trūkumu novēršanu. Tiesībsargam, veicot šīs funkcijas, saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa 95. panta pirmās daļas 8. punktu citstarp ir tiesības iesniegt Saeimai priekšlikumus par grozījumiem likumprojektā vai Saeimas lēmuma projektā.

Līdz ar to, pamatojoties uz Saeimas kārtības ruļļa 95. panta pirmās daļas 8. punktu, tiesībsargs iesniedz Saeimai šādus priekšlikumus un izsaka šādus aicinājumus:

Par grozījumiem likumprojektā Nr. 67/Lp14 „Valsts aizsardzības dienesta likums” pirms trešā lasījuma

1. Par likumprojekta 2. pantu:

1.1. Komisija politiski nolēma, ka valsts aizsardzības dienesta izpildes pienākums būtu nosakāms tikai pilsoņiem – vīriešiem, bet pilsonēm – sievietēm šāds pienākums nebūtu nosakāms. Arī likumdevējs, izskatot likumprojektu otrajā lasījumā, atbalstīja šo lēmumu. Ievērojot likumdošanas procesā gūto informāciju, var pietiekami droši prognozēt, ka šis politiskais lēmums netiks grozīts un Valsts aizsardzības dienesta likuma 2. panta otrajā daļā tiks noteikta atšķirīga attieksme pret Latvijas pilsoņiem atkarībā no viņu dzimuma. Proti, saskaņā ar šo normu valsts aizsardzības dienesta izpilde būs obligāta vienīgi vīriešiem.

Tiesībsarga pārstāvis Komisijas sēdē vērsa Komisijas uzmanību uz to, ka demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevēja izšķiršanos par tiesiskā regulējuma saturu

¹ Aizsardzības ministrijas informatīvais ziņojums „Par valsts aizsardzības civilā dienesta ieviešanu”. Pieejams: tapportals.mk.gov.lv [aplūkots 27.02.2023.].

² Tiesībsarga 2023. gada 21. februāra atzinums par Aizsardzības ministrijas informatīvo ziņojumu „Par valsts aizsardzības civilā dienesta ieviešanu”. Pieejams: tapportals.mk.gov.lv [aplūkots 27.02.2023.].

ierobežo vispārējie tiesību principi, tostarp Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajā teikumā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips un šā panta otrajā daļā ietvertais diskriminācijas aizlieguma princips. Viņš norādīja, ka likumprojekta 2. panta otrajā daļā ir noteikta atšķirīga attieksme pret personām atkarībā no viņu dzimuma, un uzsvēra, ka likumdošanas procesā jāizvērtē šā tiesiskā regulējuma satversmība. Tādēļ viņš aicināja Aizsardzības ministrijas pārstāvi sniegt juridisko pamatojumu par šīs atšķirīgas attieksmes atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam. Atbildē uz šo aicinājumu Komisijas sēdē izskanēja politiska retorika par sieviešu īpatsvaru Nacionālajos bruņotajos spēkos un Zemessardzē un viņu tiesībām brīvprātīgi pieteikties valsts aizsardzības dienestam, kā arī citu valstu praksi, bet neizskanēja neviens juridisks arguments par likumprojekta 2. panta otrajā daļā noteiktās atšķirīgās attieksmes atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam un diskriminācijas aizlieguma principam.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesībpolitiskie apsvērumi nosaka sasniedzamo mērķi, t.i., vispārēja rakstura ekonomiskās, politiskās vai sociālās izmaiņas. Savukārt juridisko apsvērumu rezultāts ir noteikumi, kas jāievēro nevis tādēļ, ka tie paši par sevi nodrošinātu vēlamo ekonomisko, politisko un sociālo situāciju, bet gan tādēļ, ka to prasa tiesiskums. Proti, tiesiskuma princips citstarp prasa, lai, pieņemot jaunu regulējumu vai arī grozot spēkā esošo tiesisko regulējumu, lēmuma pieņēmējs ievērotu gan atbilstošu procedūru, gan augstāka juridiskā spēka tiesību normu prasības.³

Demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevējam citstarp jāizvērtē likumdošanas procesā plānota personas pamattiesību ierobežojuma satversmība. Šis likumdevēja pienākums pastāv neatkarīgi no tā, kāda ir likumdevēja politiskā nostāja par attiecīgā jautājuma iespējamiem risinājumiem. Proti, likumdevējs ir tiesīgs savas rīcības brīvības ietvaros izdarīt politisku izšķiršanos par labu vienam vai otram tiesiskā regulējuma variantam. Tomēr likumdevējam jāpārlicinās, ka tā izraudzītais tiesiskais regulējums atbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normām. Līdz ar to, ievērojot likumprojekta 2. panta otrajā daļā noteiktās atšķirīgās attieksmes raksturu, tiesībsargs atkārtoti aicina likumprojekta autorus vai Komisiju sniegt Satversmes tiesas judikatūrā nostiprinātajai metodoloģijai atbilstošu juridisko pamatojumu par likumprojekta 2. panta otrajā daļā ietvertās atšķirīgās attieksmes atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam un otrajam teikumam.

1.2. Likumprojekta 2. panta otrā un trešā daļa atspoguļo principu, ka valsts aizsardzības dienestam ir pakļauts ikviens šajās normās noteiktajiem kritērijiem atbilstošs Latvijas pilsonis neatkarīgi no viņa dzīvesvietas.

Tiesībsarga pārstāvis Komisijas 2023. gada 7. februāra sēdē uzdeva vairākus jautājumus par to, kādā veidā vairākas likumprojekta normas varētu tikt piemērotas attiecībā uz tiem valsts aizsardzības dienestam pakļautajiem pilsoņiem, kas dzīvo ārvalstīs. Aizsardzības ministrijas pārstāvis atbildē uz šiem jautājumiem paskaidroja, ka saskaņā ar likumprojekta normām valsts aizsardzības dienestam tiks pakļauti vienīgi tie pilsoņi, kuru deklarētā dzīvesvieta atrodas Latvijas teritorijā, un ārvalstīs dzīvojošie Latvijas pilsoņi netiks pakļauti dienestam. Saņēmusi šādu skaidrojumu, Komisija 2023. gada 7. februārī nevērtēja konceptuālos jautājumus par likumprojektā ietverto normu piemērošanu ārvalstīs dzīvojošiem Latvijas pilsoņiem. Tomēr jau nākamajā Komisijas sēdē, kas notika 2023. gada 8. februārī, Aizsardzības ministrijas pārstāvis norādīja, ka valsts aizsardzības dienestam tomēr tiks pakļauts ikviens Latvijas pilsonis neatkarīgi no dzīvesvietas un atbilstoši likumprojekta pārejas noteikumu 8. punktam ārvalstīs dzīvojošo Latvijas pilsoņu

³ Sk. Satversmes tiesas 2013. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2013-09-01 10. punktu

iesaukšana tiks uzsākta 2028. gadā. Komisija atbalstīja šādu pieeju, neuzsākot plašāku diskusiju par iepriekšējā Komisijas sēdē minētajiem konceptuālajiem jautājumiem.

Tādējādi likumdošanas procesā nav apspriesti un likumprojektā nav noregulēti konceptuāli jautājumi par Latvijas pilsoņiem, kas dzīvo, iegūst izglītību vai strādā ārvalstīs. Piemēram, nav apspriests un noregulēts jautājums par to, kādā kārtībā un uz kāda tiesiskā pamata Aizsardzības ministrija plāno iegūt informāciju par ārvalstīs dzīvojošo Latvijas pilsoņu veselības stāvokli un privāto dzīvi, lai izvērtētu viņu atbilstību valsts aizsardzības dienestam. Nav apspriests tas, ka likumprojekta 20. pants nevar tikt piemērots ārvalstu darba devējiem un augstākās izglītības iestādēm, un tas, cik būtiski valsts aizsardzības dienesta izpilde varētu ietekmēt Latvijas pilsoņu, kas strādā vai iegūst augstāko izglītību ārvalstīs, tiesības un likumiskās intereses. Nav apsvērts arī tas, kā valsts aizsardzības dienestu varētu pildīt tādi Latvijas pilsoņi, kas kopš dzimšanas dzīvo ārvalstīs un, iespējams, nepārvalda latviešu valodu tādā līmenī, lai jēgpilni iesaistītos valsts aizsardzības dienesta izpildē.

Ievērojot minēto, tiesībsargs aicina Komisiju uz klausīt vispusīgu Aizsardzības ministrijas skaidrojumu par kārtību, kādā plānots iesaukt Latvijas pilsoņus, kas dzīvo, iegūst izglītību vai strādā ārvalstīs, un kārtību, kādā šīs personas pildīs valsts aizsardzības dienestu, kā arī atrisināt neapspriestos un likumprojektā noregulētos jautājumus, kas saistīti ar šādu pilsoņu iesaukšanu un dienestu.

1.3. Likumprojekta 2. panta otrā daļa noteic, ka vispār valsts aizsardzības dienestam ir pakļauts ikviens pilsonis – vīrietis viena gada laikā pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas. Izņēmuma kārtā valsts aizsardzības dienestam netiek pakļauts tāds pilsonis – vīrietis, kas pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas turpina iegūt izglītību, izņemot augstāko izglītību. Šāds pilsonis tiek pakļauts valsts aizsardzības dienestam „vienu gada laikā pēc izglītības iestādes absolvēšanas, bet ne vēlāk kā līdz 24 gadu vecumam”. Interpretējot šo tiesību normas tekstu gramatiski un ievērojot teikuma sintaksi, jāsecina, ka saskaņā ar normas tekstu pilsonis, kas pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas turpina iegūt izglītību, izņemot augstāko izglītību, ir pakļauts valsts aizsardzības dienestam ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecumam. Tomēr šāda normas interpretācija, visticamāk, nesaskan ar likumprojekta autoru mērķi. Proti, likumdošanas procesā noskaidrotā informācija ļauj secināt, ka nosacījums par 24 gadu vecuma sasniegšanu tika iekļauts normas tekstā, lai noteiktu, ka pilsonis var turpināt izglītības apguvi un netiks pakļauts valsts aizsardzības dienestam ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai. Līdz ar to tiesībsargs aicina noregulēt šo jautājumu precīzāk, piemēram, izsakot šo normu šādā redakcijā:

„Valsts aizsardzības dienestam ir pakļauti pilsoņi – vīrieši – viena gada laikā no 18 gadu vecuma sasniegšanas. Pilsonis, kas pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas turpina iegūt izglītību (izņemot augstāko izglītību), ir pakļauts valsts aizsardzības dienestam viena gada laikā pēc izglītības iestādes absolvēšanas. Ja pilsonis pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas turpina iegūt izglītību (izņemot augstāko izglītību) un nav absolvējis izglītības iestādi līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai, viņš ir pakļauts valsts aizsardzības dienestam viena gada laikā no 24 gadu vecuma sasniegšanas.”

Tiesībsargs papildus vērs Komisijas uzmanību uz to, ka likumprojekta normās nav regulēta situācija, kurā pilsonis, kas sasniedzis 24 gadu vecumu, turpina iegūt izglītību, kas nav augstākā izglītība (piemēram, pēc vispārējās vidējās izglītības iestādes absolvēšanas persona iestājas profesionālās vidējās izglītības iestādē vai persona, nepabeidzot vienu vidējās profesionālās izglītības programmu, izvēlas pāriet uz citu programmu vienu vai vairākas reizes). Tiesībsargs aicina Aizsardzības ministrijas pārstāvi sniegt skaidrojumu

par to, kā šo likumprojekta normu plānots piemērot šādā situācijā, kā arī papildināt šo likumprojekta normu ar atbilstošu tiesisko regulējumu.

2. Par likumprojekta 3. panta pirmās daļas 3. punktu:

Ievērojot likumprojekta anotācijā sniegto informāciju par šajā normā noteiktās apmācības programmas pieejamību, proti, par to, ka šo valsts aizsardzības dienesta veidu paredzēts nodrošināt nelielam iesaukto skaitam, un par šīs programmas paredzamo ilgumu, tiesībsargs aicina skaidri noregulēt šos jautājumus likumprojekta normās.

3. Likumprojekta 3. panta otrajā daļā svītrot vārdus „likumā noteiktajos gadījumos”.

Pamatojums:

Saskaņā ar šo likumprojekta normu pamats valsts aizsardzības militārā dienesta aizstāšanai ar valsts aizsardzības civilo dienestu ir personas pārliecība (filozofiska vai reliģiska), kas nav savienojama ar militāra rakstura darbībām. Šāda personas pārliecība, ciktāl tā ir patiesa, pati par sevi ir pietiekams pamats, lai valstij būtu pienākums attiecībā uz konkrēto personu aizstāt militāra rakstura dienestu ar valsts izveidoto civila rakstura dienestu.⁴ Līdz ar to nav skaidrs, kādēļ šajā likumprojekta normā papildus iekļauta norāde par „likumā noteiktajiem gadījumiem”.

4. Par likumprojekta 3. panta trešo daļu:

Likumprojekta 3. panta trešā daļa vispārīgi noteic, ka veidu, kādā pilsonis pilda valsts aizsardzības militāro dienestu, nosaka, ņemot vērā Nacionālo bruņoto spēku noteiktās prioritātes un Nacionālo bruņoto spēku noteikto uzdevumu izpildei nepieciešamā personālsastāva nodrošinājumu.

No likumprojekta teksta un likumdošanas procesā gūtās informācijas izriet, ka tiesības izvēlēties konkrētu valsts aizsardzības dienesta veidu pēc iespējas tiks piešķirtas vienīgi tiem iesauktajiem, kas pieteikušies valsts aizsardzības dienestam brīvprātīgi, bet obligātā kārtā iesauktajiem nebūs tiesību izvēlēties konkrētu valsts aizsardzības dienesta veidu. Tomēr likumprojektā nav noteikta kārtība, kādā iesauktie tiks norīkoti konkrētam valsts aizsardzības dienesta veidam, kā arī nav noteikta par norīkošanu atbildīgā institūcija. Šāda regulējuma trūkums rada bažas par patvaļas un diskriminācijas risku iesaukto norīkošanas procesā, it sevišķi ievērojot to, ka likumprojekta 3. panta pirmās daļas 1. punktā noteiktais valsts aizsardzības dienesta veids ierobežo iesauktās personas privāto dzīvi daudz vairāk nekā šā panta pirmās daļas 2. un 3. punktā noteiktie valsts aizsardzības dienesta veidi.

Līdz ar to tiesībsargs aicina likumprojektā noteikt institūciju, kas būs atbildīga par iesaukto norīkošanu konkrētiem valsts aizsardzības dienesta veidiem, kā arī noregulēt šīs norīkošanas kārtību.

⁴ Sk., piemēram Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2011. gada 7. jūlija spriedumu lietā „*Bayatyan v. Armenia*”, pieteikums Nr. 23459/03.

5. Likumprojekta 4. panta pirmajā daļā:

Aizsardzības ministrijas pārstāvis Komisijas sēdē paskaidroja, ka ar šo normu ir paredzēts piešķirt aizsardzības ministram plašu rīcības brīvību lemt par iesaukumu biežumu un datumu atkarībā no Aizsardzības ministrijas prioritātēm, valsts aizsardzības politikas mērķiem un valsts budžeta iespējām.

Tiesībsargs aicina likumprojekta 4. panta pirmajā daļā noregulēt iesaukumu biežumu un norises datumus vai vismaz noteikt iesaukumu maksimālo skaitu kalendāra gada ietvaros.⁵ Šāds tiesiskais regulējums ļautu valsts aizsardzības dienestam pakļautajiem pilsoņiem plānot savu rīcību ilgtermiņā un tādējādi veicinātu tiesisko noteiktību.

6. Par likumprojekta 4. panta otro daļu:

Likumprojektā pašlaik nav regulēta kārtība, atbilstoši kurai persona var brīvprātīgi pieteikties valsts aizsardzības dienestam un tikt iesaukta tajā. Tiesībsargs vērs Komisijas uzmanību arī uz Saeimas Juridiskā biroja pārstāves Komisijas sēdē norādīto, ka nepieciešams rūpīgi izvērtēt, vai un ciklāl konkrētas šā likumprojekta normas, kas regulē valsts aizsardzības dienesta izpildi, būtu piemērojamas attiecībā uz tām personām, kas pieteikušās dienestam brīvprātīgi. Tādēļ tiesībsargs aicina atrisināt šos jautājumus un papildināt likumprojektu ar nepieciešamo regulējumu par valsts aizsardzības dienesta izpildi brīvprātīgā kārtā, lai nodrošinātu valsts aizsardzības dienesta tiesiskā regulējuma pienācīgu funkcionēšanu pēc tā spēkā stāšanās.

7. Par likumprojekta 4. panta trešo daļu:

7.1. Šī likumprojekta norma būtu piemērojama gadījumā, ja konkrētu iesaukumu nav izdevies nokomplektēt ar personām, kas pieteikušās valsts aizsardzības dienestam brīvprātīgi. Tā noteic, ka šādā gadījumā iztrūkstošo iesaukuma daļu nokomplektē, atlasot iesaucamos no visu valsts aizsardzības dienestam pakļauto personu kopuma, un šī atlase ir balstīta uz nejaušības principu.

No Aizsardzības ministrijas pārstāvja Komisijas sēdē sniegtā skaidrojuma izriet, ka valsts aizsardzības dienestam pakļautās personas, kas vienas vai vairāku atlašu rezultātā netika iesauktas valsts aizsardzības dienestā un kas saskaņā ar likumprojekta 2. panta otro daļu vairs nav pakļautas valsts aizsardzības dienestam (piemēram, 18 gadus veca persona sasniedz 19 gadu vecumu, tā arī netikusi atlasīta iesaukšanai valsts aizsardzības dienestā nevienā no attiecīgā gada ietvaros notikušajiem iesaukumiem), vairs netiks iesauktas. Tomēr, kā norādīja Aizsardzības ministrijas pārstāvis, šādas personas „tiks ieskaitītas rezervē”. Atbildot uz Komisijas locekļa uzdoto jautājumu, Aizsardzības ministrijas pārstāvis apstiprināja, ka šīs personas tiks ieskaitītas „neapmācītajā rezervē”, kuras locekļiem vēlāk, viņu iesaukšanas gadījumā vēl būtu jāiziet apmācība. Aizsardzības ministrijas pārstāvis, atbildot uz šiem jautājumiem, visticamāk, vēlējās pateikt, ka personas, kas netiek atlasītas iesaukšanai valsts aizsardzības dienestā, kļūst par rezervistiem Militārā dienesta likuma 2. panta 7.¹ punkta un 63. panta trešās daļas 1. punkta izpratnē, nevis par rezerves karavīriem.

Ievērojot to, ka šajā likumprojekta normā nav skaidri noregulēta situācija, kad persona netiek atlasīta valsts aizsardzības dienestam un izbeidzas termiņš, kurā tā tiek

⁵ Šādu priekšlikumu Komisijas sēdē izteica arī Saeimas Juridiskā biroja pārstāve.

pakļauta dienestam, tiesībsargs aicina skaidri noregulēt šo jautājumu, papildinot likumprojekta 4. pantu ar jaunu piekto daļu, attiecīgi mainot turpmāko panta daļu numerāciju, šādā redakcijā:

„Pilsoni, kas nav ticis atlasīts iesaukšanai valsts aizsardzības dienestā šā likuma 2. panta otrajā daļā norādītajā termiņā, noņem no valsts aizsardzības dienesta uzskaites un ieskaita Nacionālo bruņoto spēku rezervē kā rezervistu.”

7.2. Saskaņā ar likumprojekta 4. panta trešo daļu atlase tiek rīkota likumprojekta 3. panta pirmās daļas 1. punktā noteiktajam valsts aizsardzības dienesta veidam, tas ir, 11 mēnešus ilgam dienestam Nacionālo bruņoto spēku regulāro spēku vai Zemessardzes vienībā. Tomēr no likumprojekta teksta nav gūstama skaidrība par to, kas notiks gadījumā, ja dienestam brīvprātīgi pieteikušās personas aizņems visas šim dienesta veidam paredzētās dienesta vietas un tādēļ konkrēta iesaukuma ietvaros pilsoņu obligāta iesaukšana šim valsts aizsardzības dienesta veidam nemaz nebūs iespējama. Līdz ar to tiesībsargs aicina noregulēt šo situāciju likumprojektā.

8. Par likumprojekta II nodaļu:

Likumprojekta II nodaļā nav pietiekami skaidri noregulēta iesaukšanas kārtība. Proti, no šajā nodaļā ietvertajām normām nav iespējams skaidri secināt:

- 1) cik ilgā laikā pēc aizsardzības ministra pavēles publicēšanas oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis” notiek iesaukamo atbilstības valsts aizsardzības dienestam izvērtēšana;
- 2) kurā brīdī notiek likumprojekta 4. panta trešajā daļā paredzētā atlase pēc nejaušības principa;
- 3) kurā brīdī attiecībā uz iesaukamo tiek pieņemts kāds no likumprojekta 7. panta pirmās daļas 1., 2. un 3. punktā paredzētajiem lēmumiem;
- 4) cik ilgā laikā pēc tam, kad pieņemts lēmums par personas iesaukšanu valsts aizsardzības dienestā, tai tiek izsniegts vai nosūtīts paziņojums par nosūtīšanu uz valsts aizsardzības dienesta izpildes vietu;
- 5) pēc kādiem principiem un kritērijiem nosaka dienesta pienākumu izpildes vietu un dienesta izpildes uzsākšanas dienu.

Tiesībsargs aicina noregulēt šos jautājumus likumprojekta II nodaļas normās, lai veicinātu tiesiskā regulējuma paredzamību un novērstu iespējamās problēmas, ko attiecīgā tiesiskā regulējuma neesība var izraisīt praksē.

9. Par likumprojekta 5. pantu:

Likumprojekta 5. panta pirmā daļa noteic, ka Ministru kabinets izveido valsts aizsardzības dienesta iesaukšanas kontroles komisiju (turpmāk – Komisija), kas citstarp izvērtēs personu lūgumus aizstāt valsts aizsardzības militāro dienestu ar valsts aizsardzības civilo dienestu gadījumos, kad militāra rakstura dienests nonāk pretrunā ar personas domām, apziņu vai reliģisko pārliecību. Tomēr likumprojektā nav noregulēts nedz Komisijas sastāvs, nedz Komisijas locekļu atlases kritēriji un kārtība. Šā tiesiskā regulējuma neesība rada bažas par to, vai praksē Komisija varēs efektīvi, tas ir, vispusīgi un objektīvi izvērtēt personu paustos iebildumus.

Tiesībsargs vērš Komisijas un likumdevēja uzmanību uz to, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) ir izskatījusi vairākas lietas, kuru pamatā ir kolīzija starp valsts noteikto pienākumu pildīt obligāto militāro dienestu un Eiropas Cilvēka tiesību

un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 9. panta pirmajā daļā ietvertajām personas tiesībām uz domu, apziņas un reliģijas brīvību. ECT 2016. gada 15. septembra spriedumā lietā „*Papavasilakis v. Greece*” citstarp norādīja, ka valstij ir pienākums ne vien noteikt kārtību, kādā tiek izskatīti uz domām, apziņu vai reliģisko pārliecību balstīti personu iebildumi pret obligātu militāra dienesta izpildi, bet arī nodrošināt efektīvu un pieejamu šādu iebildumu izvērtēšanu. ECT arī uzsvēra, ka viens no iebildumu efektīvas izvērtēšanas priekšnoteikumiem ir iebildumu vērtētāju neatkarība.⁶

Ievērojot minēto, tiesībsargs aicina papildināt likumprojekta 5. pantu, proti:

- 1) noregulēt Komisijas sastāvu un tās locekļu skaitu, nosakot, ka Komisijas locekļu vairākums ir ar valsts aizsardzības nozari nesaistītas personas, kuru izglītība un pieredze ļauj tām objektīvi novērtēt personas iebildumus (juristi, psihologi, kā arī filozofijas vai atbilstošu sociālo un politisko zinātņu lietpratēji);⁷
- 2) noregulēt Komisijas locekļu atlases kritērijus un kārtību.

10. Par likumprojekta 8. panta pirmās daļas 2. punktu:

Interpretējot šo likumprojekta normu, secināms, ka gadījumā, ja saskaņā ar bāriņtiesas lēmumu par audžuģimeni kļūst divas personas – laulātie, neviena no šīm personām netiek iesaukta valsts aizsardzības dienestā. Šāds regulējums nesaskan ar šajā pašā normā ietverto regulējumu par bērnu vecāku iesaukšanu valsts aizsardzības dienestā un rada bažas par šīs normas atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam. Lai gan šis jautājums jau tika minēts vienā no Komisijas sēdēm, tiesībsargs atgādina par nepieciešamību atkārtoti izvērtēt šajā normā ietverto tiesisko regulējumu.

11. Likumprojekta 8. panta pirmās daļas 2. punktā aizstāt vārdus „vai otram vecākam nav iespēju īstenot aizgādību” ar komatu un vārdiem „otram vecākam nav tiesību īstenot aizgādību vai otrs vecāks nav spējīgs īstenot aizgādību objektīvu apstākļu dēļ”.

Pamatojums:

Lai novērstu nekorektu šīs normas interpretāciju un piemērošanu praksē, tiesībsargs aicina precizēt normas redakciju, lai skaidri noteiktu, ka tā ir piemērojama gan situācijā, kad otrs vecāks praktiski būtu spējīgs īstenot aizgādību, bet nav tiesīgs to darīt, gan situācijā, kad otrs vecāks ir tiesīgs īstenot aizgādību, bet nav spējīgs to darīt objektīvu iemeslu dēļ.

12. Papildināt likumprojekta 8. panta pirmo daļu ar 4. punktu, attiecīgi mainot nākamo šajā panta daļā ietverto punktu numerāciju, šādā redakcijā:

„4) pilsonis, kura aizgādībā ir bērns ar invaliditāti;”.

Pamatojums:

Bērna ar invaliditāti aprūpe parasti rada vecākiem papildu pienākumus, kā arī papildu izmaksas. Šo pienākumu un papildu izmaksu uzlikšana uz viena vecāka pleciem, iesaucot otru vecāku valsts aizsardzības dienestā, var būtiski kaitēt bērnu aprūpējošā vecāka un bērna veselībai un labklājībai. Tādēļ, ievērojot citstarp arī bērna vislabāko

⁶ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 15. septembra sprieduma lietā „*Papavasilakis v. Greece*”, pieteikums Nr. 66899/14, 60. punktu.

⁷ Sal sk. turpat, 59. punktu.

interešu prioritātes principu, tiesībsargs aicina nepakļaut valsts aizsardzības dienestam tos pilsoņus, kuru aizgādībā ir bērns ar invaliditāti.

13. Par likumprojekta 8. panta pirmās daļas 4. punktu:

Tiesībsargs aicina Aizsardzības ministriju sniegt skaidrojumu par to, kādā veidā Aizsardzības ministrija plāno iegūt informāciju par šajā normā norādītajiem apstākļiem, kā arī papildināt likumprojektu ar attiecīgo tiesisko regulējumu.

14. Par likumprojekta 8. panta pirmās daļas papildināšanu ar jaunu punktu:

Papildus pārējos likumprojekta 8. panta pirmās daļas punktus minētajiem izņēmumiem, kas saistīti ar personas ģimenes stāvokli, tiesībsargs vērs Komisijas uzmanību uz to, ka būtisku papildu pienākumu un izmaksu nastu vecākiem var radīt arī liels bērnu skaits. Šī nasta var būt sevišķi smaga gadījumos, kad laulātie kā audžuģimene uzņemas rūpes uzreiz par vairākiem bērniem, kuri palikuši bez dabisko vecāku aizgādības saistībā ar nelabvēlīgu situāciju ģimenē.

Līdz ar to tiesībsargs aicina apsvērt likumprojekta 8. panta pirmās daļas papildināšanu ar jaunu punktu, kas noteiktu, ka valsts aizsardzības dienestam nav pakļauta tāda persona, kuras aizgādībā ir, piemēram, vairāk nekā divi bērni.

15. Par likumprojekta 9. panta otro daļu:

Šī norma tās piedāvātajā redakcijā ir ļoti abstrakta, un praksē var rasties dažādas problēmas saistībā ar tajā ietvertās „svarīga iemesla” ģenerālklausulas piepildīšanu ar saturu. Ir nepieciešams novērst patvaļas risku attiecībā uz vērtējumu par to, vai personas norādītie iemesli valsts aizsardzības dienesta izpildes atlikšanai ir svarīgi. Tādēļ ir atbalstāms Saeimas Juridiskā biroja iepriekš izteiktais un Komisijas sēdē apsvērtais priekšlikums par šīs normas teksta precizēšanu, norādot tajā vismaz dažus tipiskākos iemeslus, kas būtu atzīstami par svarīgiem, atstājot to uzskaitījumu atvērtu.

16. Par likumprojekta 9. panta trešo daļu:

Šī norma noteic Aizsardzības ministrijas tiesības un pienākumu īstenot kontroli pār to, vai turpina pastāvēt tādi apstākļi, kuru dēļ iesaucamajiem tika atlikta valsts aizsardzības dienesta izpilde.

Tā kā valsts aizsardzības dienesta izpilde var tikt atlikta citstarp šā panta otrajā daļā minēto svarīgo iemeslu dēļ, informācija par valsts aizsardzības dienesta izpildes atlikšanas iemesliem var būt plaša un var aptvert visdažādākos personas privātās dzīves elementus. Tomēr no šīs likumprojekta normas nav iespējams izsecināt nedz kontroles īstenošanas biežumu, nedz to, cik plašas ir Aizsardzības ministrijas tiesības ievākt informāciju par personas privāto dzīvi, nedz arī šīs informācijas ievākšanas kārtību. Tādējādi šajā normā ietvertais tiesiskais regulējums pēc būtības piešķir Aizsardzības ministrijai tiesības, kuru robežas un izlietošanas forma un kārtība nav skaidra.

No šīs normas arī nav iespējams skaidri secināt kārtību, kādā personas, kuru iesaukšana tika atlikta un attiecībā uz kurām ir zudis dienesta atlikšanas pamats, tiks iesauktas valsts aizsardzības dienestā. Lai gan šis jautājums nav skaidri noregulēts, prezumējams, ka šīs personas tiks iesauktas pirmajā iesaukumā, kas tiks izsludināts

oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis” pēc attiecīgā dienesta atlikšanas pamata zuduma. Tomēr arī tad, ja šis pieņēmums ir atbilstošs likumprojekta autoru nodomiem, nav skaidrs, kas notiks ar šīm personām gadījumā, ja šo kārtējo iesaukumu izdosies pilnībā nokomplektēt ar personām, kas pieteikušās valsts aizsardzības dienestam brīvprātīgi.

Līdz ar to tiesībsargs aicina Komisiju uzklaut Aizsardzības ministrijas skaidrojumu par šīs normas saturu un iecerēto piemērošanu, kā arī papildināt šo normu ar atbilstošu tiesisko regulējumu.

17. Par likumprojekta 9. panta papildināšanu ar jaunu ceturto daļu:

Likumprojekta 9. pantā šobrīd nav noregulēta situācija, kad valsts aizsardzības dienesta izpilde pilsonim tiek atlikta līdz pat 28 gadu vecuma sasniegšanai, ilgstoši pastāvot vienam un tam pašam atlikšanas pamatam vai vienam pēc otra rodoties vairākiem dažādiem atlikšanas pamatiem. Līdz ar to tiesībsargs aicina Aizsardzības ministrijas pārstāvjus paskaidrot, kā plānots rīkoties šādā situācijā, kā arī aicina iekļaut atbilstošu tiesisko regulējumu likumprojekta 9. pantā, papildinot to ar jaunu ceturto daļu.

18. Papildināt likumprojekta 14. pantu ar jaunu trešo daļu, attiecīgi mainot pārējo šā panta daļu numerāciju, šādā redakcijā:

„Šā panta pirmajā un otrajā daļā noteiktajos gadījumos valsts aizsardzības dienesta karavīram ir tiesības lūgt valsts aizsardzības dienesta izpildes atlikšanu, pamatojoties uz šā likuma 9. panta otro daļu.”

Pamatojums:

Valsts aizsardzības dienesta izpilde likumprojekta 3. panta pirmās daļas 2. vai 3. punktā minētajā veidā rada valsts aizsardzības dienesta karavīram daudz mazāk ierobežojumu nekā 11 mēnešus ilgs dienests Nacionālo bruņoto spēku vienībā. Proti, persona, pildot dienestu likumprojekta 3. panta pirmās daļas 2. vai 3. punktā minētajā veidā, vienlaikus var turpināt augstākās izglītības iegūšanu, uzsākt darba gaitas, izveidot ģimeni. Ievērojot minēto, tiesībsargs aicina noteikt, ka valsts aizsardzības dienesta karavīram, kas saskaņā ar likumprojekta 14. panta pirmo vai otro daļu tiek pārcelts 11 mēnešus ilga valsts aizsardzības dienesta izpildei Nacionālo bruņoto spēku vienībā, ir tiesības lūgt valsts aizsardzības dienesta izpildes atlikšanu svarīga iemesla dēļ.

19. Likumprojekta 18. panta trešajā daļā aizstāt vārdus „atvaļināms rezervē pirms valsts aizsardzības militārā dienesta termiņa izbeigšanās” ar vārdiem „atvaļināms pirms valsts aizsardzības militārā dienesta termiņa izbeigšanās, ieskaitot viņu rezervē kā rezervistu”.

Pamatojums:

No Komisijas sēdē gūtās informācijas izriet, ka šajā normā minētās personas plānots ieskaitīt Nacionālo bruņoto spēku rezervē kā rezervistus, nevis rezerves karavīrus. Tādēļ tiesībsargs aicina skaidri noteikt, ka personas, kas saskaņā ar šo normu tiek atvaļinātas no valsts aizsardzības militārā dienesta pirms dienesta termiņa izbeigšanās, tiek ieskaitītas Nacionālo bruņoto spēku rezervē kā rezervisti.

20. Izteikt likumprojekta 19. panta trešo daļu šādā redakcijā:

„Katrs iesaucamais, valsts aizsardzības dienesta karavīrs un valsts aizsardzības civilā dienesta veicējs ir atbildīgs par to, lai dzīvesvietas maiņa, izbraukšana no valsts vai cita viņa rīcība neradītu šķēršļus valsts aizsardzības dienesta izpildei.”

Pamatojums:

Ievērojot Aizsardzības ministrijas pārstāvja Komisijas sēdē sniegto skaidrojumu par šīs normas saturu un mērķi, tiesībsargs aicina skaidri noteikt, ka persona ir atbildīga vienīgi par tādiem šķēršļiem valsts aizsardzības dienesta izpildei, kas radušies pašas personas apzinātas izvēles un rīcības dēļ.

21. Par likumprojekta 21. panta pirmo daļu:

Likumprojekta 21. panta pirmā daļa noteic valsts aizsardzības dienesta karavīra tiesības uz dienesta pienākumu izpildes kompensāciju, pilnvaro Ministru kabinetu noteikt kompensācijas apmēru un izmaksas kārtību, kā arī noteic, ka kompensācija nav pakļauta parādu piedziņai. Tomēr nedz šajā normā, nedz citās likumprojekta normās nav ietverts regulējums par valsts aizsardzības dienesta karavīra kompensācijas apmēra noteikšanas principiem.

Tiesībsargs vērš Komisijas un likumdevēja uzmanību uz to, ka likumprojekta 3. panta pirmajā daļā norādīti trīs atšķirīgi valsts aizsardzības militārā dienesta veidi, kas dažādā mērā ietekmē personas privāto dzīvi. Piemēram, valsts aizsardzības dienesta karavīri, kas pildīs dienestu Zemessardzē piecu gadu garumā, piedaloties mācībās vien atsevišķās gada dienās, pārējā laikā varēs iegūt izglītību vai veikt algotu darbu. Turpretim valsts aizsardzības dienesta karavīrs, kas pildīs dienestu likumprojekta 3. panta pirmās daļas 1. punktā noteiktajā veidā, 11 mēnešu garumā atradīsies Nacionālo bruņoto spēku regulāro spēku vai Zemessardzes vienības sastāvā. Tādējādi viņam praktiski nebūs iespējas gūt papildu ienākumus. Tā kā saskaņā ar likumprojekta normām valsts aizsardzības dienesta karavīrs atradīsies daļējā valsts apgādībā un viņam tikšot nodrošināta arī kompleksa veselības aprūpe, nav šaubu, ka viņa ikdienas izdevumu apmērs būs mazāks nekā personai, kas nodarbināta darba tiesisko attiecību ietvaros. Tomēr tas nenozīmē, ka Ministru kabinetam būtu piešķirama praktiski neierobežota rīcības brīvība noteikt kompensācijas apmēru pēc saviem ieskatiem.

No likumprojekta anotācijas izriet, ka plānotais kompensācijas apmērs ir 300 *euro* mēnesī, kas ir mazāk nekā 50 procenti no Ministru kabineta 2015. gada 24. novembra noteikumu Nr. 656 „Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu” 2. punktā noteiktās minimālās mēneša darba algas normālā darba laika ietvaros. Tomēr nedz likumprojekta anotācijā, nedz citos publiski pieejamos likumprojekta izstrādes un likumdošanas procesa materiālos nav atrodama informācija par to, uz kādu principu un aprēķinu pamata šāds kompensācijas apmērs ir noteikts. Likumdošanas procesa materiāli rada priekšstatu, ka šis provizorisks kompensācijas apmērs ir noteikts pēc „atlikuma principa”, bet tā atbilstība veiktajam dienestam un pietiekamība personas izdevumu segšanai nav vērtēta. Likumdošanas procesā un arī vēlāk – attiecīgo Ministru kabineta noteikumu izstrādes procesā būtu nepieciešams apsvērt arī to, kā kompensācija ietekmēs tos iesaucamos, kuru iesaukšana valsts aizsardzības dienestā tika atlikta uz vairākiem gadiem un kuri šajā laikā,

iespējams, jau ir izveidojuši ģimeni un nodibinājuši līgumiskas saistības, lai nodrošinātu sev dzīvesvietu.

Ievērojot minēto, tiesībsargs aicina papildināt likumprojekta 21. pantu, nosakot tajā kompensācijas apmēra noteikšanas principus un kritērijus.

22. Likumprojekta 22. pantā aizstāt vārdus „pēc iespējas nodrošina telti” ar vārdiem „nodrošina telti, ciktāl tas nenonāk pretrunā ar lauka apstākļos izpildāmo dienesta pienākumu būtību”.

Pamatojums:

Tiesībsarga pārstāvis Komisijas sēdē aicināja Aizsardzības ministrijas pārstāvi paskaidrot šīs normas saturu un pauda bažas, ka šīs normas formulējums hipotētiski varētu pieļaut tādu situāciju, ka ierobežota finansējuma dēļ valsts aizsardzības dienesta karavīriem netiks nodrošināts pietiekams ekipējums un viņi varētu būtu spiesti pildīt dienesta pienākumus lauka apstākļos bez teltīm. Aizsardzības ministrijas pārstāvis norādīja, ka šīs bažas nav pamatotas un vārdi „pēc iespējas” iekļauti normas tekstā tādēļ, ka atsevišķi dienesta pienākumi pēc sava rakstura prasot, lai karavīrs atrastos lauka apstākļos bez telts.

Ievērojot Aizsardzības ministrijas pārstāvja sniegto skaidrojumu, tiesībsargs aicina precizēt šo normu, skaidri nosakot, ka lauka apstākļos valsts aizsardzības dienesta karavīram nodrošina telti, ciktāl tas nenonāk pretrunā ar lauka apstākļos izpildāmo dienesta pienākumu būtību.

23. Likumprojekta 24. panta pirmās daļas pirmajā teikumā svītrot vārdus „pirmās daļas”.

Pamatojums:

Šī norma noteic, ka uz valsts aizsardzības dienesta karavīru ir attiecināmas konkrētas Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma (turpmāk – Atlīdzības likums) 21. pantā karavīram noteiktās sociālās garantijas un šā likuma 23. pantā noteiktie pabalstu izmaksas ierobežojumi un nosacījumi.

Saskaņā ar šo likumprojekta normu valsts aizsardzības dienesta karavīram citstarp ir piemērojama Atlīdzības likuma 21. panta ceturtā un septītā daļa, kas nosaka pabalstu bojā gājušā karavīra laulātajam un lejupējiem, bet, ja lejupējo nav – tuvākās pakāpes augšupējiem radniekiem. Tomēr saskaņā ar šo likumprojekta normu valsts aizsardzības dienesta karavīram nav piemērojama Atlīdzības likuma 23. panta otrā daļa, kas noteic Ministru kabineta tiesības lemt par minēto pabalstu izmaksu citiem bojā gājušā karavīra tuviniekiem, ja karavīram nav laulātā, lejupējo un tuvākās pakāpes augšupējo radnieku.

Ievērojot to, ka minēto Atlīdzības likuma normu kontekstā pirmšķietami nav saskatāmas būtiskas atšķirības starp profesionālā dienesta karavīru un valsts aizsardzības dienesta karavīru, nav skaidrs, kādēļ likumprojektā paredzēts, ka valsts aizsardzības dienesta karavīram nav piemērojama Atlīdzības likuma 23. panta otrā daļa, kas ļautu Ministru kabinetam lemt par tajā minēto pabalstu izmaksāšanu citiem bojā gājušā karavīra tuviniekiem. Līdz ar to tiesībsargs aicina svītrot šajā likumprojekta normā vārdus „pirmās daļas” un tādējādi attiecināt uz valsts aizsardzības dienesta karavīriem arī Atlīdzības likuma 23. panta otro daļu.

24. Papildināt likumprojekta 25. pantu aiz vārda „laikā” ar vārdiem „bez attaisnojoša iemesla”.

Pamatojums:

Priekšlikuma mērķis ir saskaņot šīs likumprojekta normas tekstu ar likumprojekta 19. panta otro daļu, kurā paredzēts, ka iesaucamais var neierasties uz viņam noteiktajām pārbaudēm attaisnojoša iemesla dēļ.

25. Papildināt pārejas noteikumu 1. punktu ar otro teikumu šādā redakcijā: „Līdz 2023. gada beigām valsts aizsardzības dienestā var iesaukt tikai tos pilsoņus, kas brīvprātīgi pieteikušies valsts aizsardzības dienestam.”.

Pamatojums:

Komisija aicināja Aizsardzības ministriju izstrādāt valsts aizsardzības civilā dienesta tiesisko regulējumu un iesniegt to kā priekšlikumu grozījumiem likumprojektā pirms trešā lasījuma. Vēlāk Aizsardzības ministrija, raksturojot tās rekomendēto valsts aizsardzības civilā dienesta ieviešanas modeli, informatīvajā ziņojumā „Par valsts aizsardzības civilā dienesta ieviešanu” citstarp norādīja, ka rekomendētais modelis ļaus maksimāli ātri ieviest valsts aizsardzības civilo dienestu un iesaukt personas valsts aizsardzības dienestā obligātā kārtā jau 2023. gada otrajā pusē (visticamāk, runa ir par šajā likumprojekta normā minēto 2023. gada 1. jūliju).⁸

Ievērojot likumprojekta autoru un likumdevēja vēlmi pēc iespējas ātrāk pieņemt valsts aizsardzības dienesta tiesisko regulējumu un uzsākt personu iesaukšanu valsts aizsardzības dienestā obligātā kārtā, tiesībsargs vērš Komisijas un likumdevēja uzmanību uz to, ka šo priekšlikumu sagatavošanas brīdī līdz 2023. gada 1. jūlijam ir atlikuši vien četri mēneši. Pašlaik arī nevar droši prognozēt likumdošanas procesa ātrumu un paredzēt datumu, kurā tiks pieņemts valsts aizsardzības dienesta tiesiskais regulējums. Aizsardzības ministrija savā informatīvajā ziņojumā ir vien sniegusi vispārīgu aprakstu par iespējamajiem valsts aizsardzības civilā dienesta ieviešanas modeļiem, un šajā informatīvajā ziņojumā nav izvērtēti vairāki konceptuāli problēmjautājumi.⁹ Turklāt vairākās likumprojekta normās noteikts Ministru kabineta pienākums noregulēt dažādus valsts aizsardzības dienesta pienācīgai funkcionēšanai būtiskus jautājumus, tai skaitā likumprojekta 3. panta pirmās daļas 3. punktā minētā valsts aizsardzības dienesta veida īstenošanas kārtību.

Tiesībsargs aicina Komisiju un likumdevēju ņemt vērā to, ka valsts aizsardzības dienests, it sevišķi dienests, kas tiks pildīts likumprojekta 3. panta pirmās daļas 1. punktā noteiktajā veidā, radīs personai būtisku nastu.¹⁰ Tādēļ, uzsākot personu iesaukšanu valsts aizsardzības dienestā, ir svarīgi nodrošināt iesaukšanas paredzamību. Arī likumprojekta autori, apzinoties iesaukšanas paredzamības nozīmi, likumprojekta 4. panta pirmajā daļā noteica, ka aizsardzības ministra pavēle par iesaukumu ir publicējama oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis” ne vēlāk kā sešus mēnešus pirms plānotā iesaukuma. Ievērojot to, cik daudzi ar valsts aizsardzības dienesta funkcionēšanu saistīti jautājumi joprojām nav pienācīgi izdiskutēti un noregulēti, personu iespējamā iesaukšana valsts aizsardzības dienestā obligātā kārtā jau 2023. gada 1. jūlijā rada bažas par viņu tiesību un likumisko interešu pienācīgu ievērošanu.

⁸ Aizsardzības ministrijas informatīvais ziņojums „Par valsts aizsardzības civilā dienesta ieviešanu”. Pieejams: tapportals.mk.gov.lv [aplūkots 27.02.2023.].

⁹ Tiesībsarga 2023. gada 21. februāra atzinums par Aizsardzības ministrijas informatīvo ziņojumu „Par valsts aizsardzības civilā dienesta ieviešanu”. Pieejams: tapportals.mk.gov.lv [aplūkots 27.02.2023.].

¹⁰ Sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2011. gada 7. jūlija sprieduma lietā „*Bayatyan v. Armenia*”, pieteikums Nr. 23459/03, 125. punktu.

Līdz ar to tiesībsargs aicina šajā likumprojekta pārejas noteikumu normā noteikt, ka vismaz līdz 2023. gada beigām valsts aizsardzības dienestā var iesaukt vienīgi tos pilsoņus, kuri pieteikušies dienestam brīvprātīgi.

26. Izteikt likumprojekta pārejas noteikumu 2. punktu šādā redakcijā:

„Iesaukšanai valsts aizsardzības dienestā nav pakļauti pilsoņi – vīrieši, kas sasnieguši 18 gadu vecumu pirms 2023. gada.”.

Pamatojums:

Ievērojot Komisijas sēdē radušās domstarpības par šā pārejas noteikuma formulējuma precizitāti, tiesībsargs aicina apsvērt šādu normas redakciju, lai skaidrāk noteiktu, kuras personas nav pakļautas iesaukšanai valsts aizsardzības dienestā.

27. Par likumprojekta pārejas noteikumu 4. punktu:

Tiesībsargs vērš Komisijas uzmanību uz to, ka šajā likumprojekta pārejas noteikumu punktā ir ietverta atsauce uz likumprojekta 6. panta otrās daļas 4. punktā minētajām informācijas sistēmām un reģistriem. Tomēr likumprojekta 6. panta otrās daļas 4. punktā nav noteiktas konkrētas informācijas sistēmas un reģistri, bet vien paredzētas Ministru kabineta tiesības noregulēt šo jautājumu Ministru kabineta noteikumos.

Tiesībsargs aicina Aizsardzības ministrijas pārstāvi sniegt skaidrojumu par to, kādā veidā Aizsardzības ministrija plāno piemērot šo likumprojekta normu, lai īstenotu personu iesaukšanu valsts aizsardzības dienestā jau 2023. gada 1. jūlijā, ja Ministru kabinets šajā datumā vēl nebūs izdevis attiecīgos noteikumus.

28. Par likumprojekta pārejas noteikumu 5. punktu:

Šajā likumprojekta pārejas noteikumu punktā noteikts, ka Ministru kabinets līdz 2024. gada 1. janvārim nosaka iesaucamā veselības stāvokļa prasības un pārbaudes kārtību, bet līdz 2024. gada 1. janvārim iesaucamo veselības pārbaudi veic Nacionālie bruņotie spēki. Tomēr šajā pārejas noteikumu normā nav noteikts, kādas veselības stāvokļa prasības būtu piemērojamas iesaucamajiem līdz brīdim, kad Ministru kabinets izdos attiecīgos noteikumus.

Līdz ar to tiesībsargs aicina papildināt šo pārejas noteikumu punktu ar atbilstošu tiesisko regulējumu.

Par priekšlikumiem grozījumiem likumprojektā Nr. 73/Lp14 „Grozījumi likumā „Par valsts sociālo apdrošināšanu”” pirms trešā lasījuma

Komisijas 2023. gada 8. februāra sēdē gan Saeimas Juridiskā biroja pārstāvji, gan tiesībsarga pārstāvis uzdeva vairākus jautājumus par šā tiesiskā regulējuma izstrādi un saturu. Ievērojot Komisijas sēdē uzdotos jautājumus un konstatētās neskaidrības, tika nolemts, ka šis tiesiskais regulējums jāprecizē pirms likumprojekta Nr. 73/Lp14 izskatīšanas trešajā lasījumā.

Ievērojot minēto, tiesībsargs atkārtoti uzsver, ka likumprojektā Nr. 73/Lp14 būtu jānosaka tāds tiesiskais regulējums, kas nodrošinātu gan valsts aizsardzības militārā dienesta karavīram, gan personai, kas pilda valsts aizsardzības civilo dienestu, pilnvērtīgu un jēgpilnu valsts sociālo apdrošināšanu, tostarp pakļaujot šīs personas visiem valsts

sociālās apdrošināšanas veidiem, ciktāl attiecīgie apdrošināšanas riski nav pilnībā „nosegti” ar valsts aizsardzības dienesta tiesiskajā regulējumā paredzētiem citiem atbalsta pasākumiem. Tiesībsargs aicina arī noteikt, ka par valsts aizsardzības dienestā iesauktajām personām valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas veicamas no tāda šo iemaksu objekta, kas nodrošinātu šīm personām pienācīgu pabalstu apmēru. Šajā ziņā tiesībsargs papildus vērš Komisijas uzmanību uz to, ka saskaņā ar Aizsardzības ministrijas informatīvo ziņojumu „Par valsts aizsardzības civilā dienesta ieviešanu” tiek plānots arī valsts aizsardzības civilo dienestu pildošās personas pakļaut tikai diviem sociālās apdrošināšanas veidiem – apdrošināšanai pret bezdarbu un pensijas apdrošināšanai.¹¹ Tomēr šīs personas, kā noprotams, neatradīsies daļējā valsts apgādībā, un tādēļ uz šīm personām nevarēs attiecināt argumentu, ka daļu no apdrošināšanas riskiem „nosedz” valsts aizsardzības dienesta tiesiskais regulējums.

Ar cieņu
Tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu

¹¹ Aizsardzības ministrijas informatīvais ziņojums „ Par valsts aizsardzības civilā dienesta ieviešanu”. Pieejams: tapportals.mk.gov.lv [aplūkots 17.02.2023.].